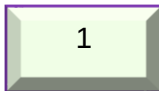

Нэгж сэдэв: АЯН ЗАМЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

Сурагчийн

нэр: _____

Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Дууссан он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Хичээлийн тухай: Энэ хичээлийг судалснаар уншсан эхийн сэдэв гол санаа, бүтэц, агуулга нь хоорондоо утгын ямар уялдаа холбоотой байгааг ойлгож мэдэж авахын тулд тодорхой даалгаврууд гүйцэтгэнэ.

Дасгал 1. Аян замын тэмдэглэлийн бүтэц агуулгын уялдаа холбоог задлан шинжилж, сэдэв гол санааг тодорхойлох

Аян замын тэмдэглэл нь: Бичигч гадаад улс орон болон эх орнооор аялж явах, томилолтоор ажиллах явцад ажиглагдсан шинэ сонин зүйл, тэдгээр орны хөгжил цэцэглэлт, ард түмний аж байдал, зан заншил, нийгмийн байгууллын онцлог, байгалийн өвөрмөц үзэгдэл, үйл явдал зэргийг уншигчдад сонирхуулах, танин мэдүүлэх зорилгоор бичдэг. Бичигчээс өргөн дэлгэр мэдлэг, ажигч гярхай чанар шаарддаг, тусгах зүйлийн цар хүрээ ихтэй, мэдээллийн багтаамж сайтай, танин мэдэхүйн ач холбогдолтой, тодорхой асуудлуудыг ч тусгадаг сонирхолтой бичлэгийн төрөл юм.

Эхэд өгүүлэгдэж буй зүйлс бүхэлдээ эхийн агуулгыг бүрдүүлдэг. Эхийн агуулгыг эхлэл, гол, төгсгөл гэсэн үндсэн 3 хэсэгт хуваана.

Эхлэл хэсэг: Эхэд өгүүлэгдэх зүйлийн суурь мэдээлэл

Гол хэсэг: Эхийн гол санааг дэлгэрүүлсэн хэсэг

Төгсгөл хэсэг: Эхийн санааг нэгтгэн дүгнэсэн хэсэг.

Эхийн мэдрэмж гэдэг нь: Харах, сонсох, үнэрлэх, амтлах, хүртэх 5 мэдрэхүйгээр дамжин илрэх онцгой чадвар бөгөөд зарим зүйлд хариу үйлдэл үзүүлэх, түүнийг таних, үнэлэх, ойлгох чадвар юм. Мэдэрч чадсанаар аливаа зүйлийг тусган авч түүнээсээ сэтгэгдэл үүсдэг. Тухайлбал, аливаа зүйлийг хараад, сонсоод "...яасан сайхан юм бэ" "... ээ тун хэцүү харамсалтай" "... мөн ч уярам уянгалаг" гэх зэргээр янз бүрээр мэдэрч хүлээж авдаг.

Сэтгэгдэл нь: Бодож сэтгэгдсэн юм буюу хүн, юм үзэгдлийн талаар төрсөн санаа, мэдрэмжээр дамжин чамд төрсөн бодол юм. Яаж мэдэрч хүлээж авснаас сэтгэгдэл төрнө. Тухайлбал, "... мөн ч уярам уянгалаг " гэж мэдэрсэн бол "энэ уянгалаг аялгуунаас хөгжмийн утас бүрийн дуу хөг нь тансаг сайхан юм аа" гэсэн сэтгэгдэл төрж төрж байна" гэх жишээтэй.

Үзэл бодол: Ямар нэг асуудлын талаарх хувь хүний байр суурь, шийдвэр юм.

Дэвшүүлсэн асуудал: Тухайн зүйлээс үүдэн дэвшүүлж буй санаа, санал гэж ойлгож болно.

Баймж утга: Хүний сэтгэлийн өнгө аясыг илэрхийлдэг.

Аян замын тэмдэглэлийг уншиж ойлгоод дасгалыг ажиллаарай.

Архангайн замд

1976 оны бороо ногоо тэгш сайхан зун С. Эрдэнэ тэргүүтэй хэдэн зохиолч уул даваа, ус гол гаталсан урт зам туулж, Архангайн Хорго, Тариат хүрлээ. Шөнө нь бороо орж, өдөр нь нар гарч, цаг агаар тусгай хөтөлбөртэй мэт байв. Гол усны хөвөөн дээр майхнаа барин, хээр хөдөө унтаж, өглөө нь машиндаа ачаалан, аян замдаа гарна.

Нэг өдөр бид хэд Хоргын тогооны ирмэг дээр зогсож байлаа. Гүн ёроолдоо хар ногоон устай энэ "тогоо"-г хадан ирмэг дээрээс нь харахад аймаар, хөл алдвал дууслаа гэж бодсон сон.

Хорго үзсэний дараа С. Эрдэнэ нэг орой "Би нэг шуналтай хүний тухай бичих санаа оллоо. Хомхой шуналаасаа болоод галт уулын тогоо руу орчихсон хүний тухай "Занга" богино өгүүллэг бичье" гэж тэр дороо л шинэ санаа олж бидэнд яриу.

Хорго, Тариатын нутгаас буцаж явахдаа бид Суман гол, Чулуут голын бэлчир дээр хүрч ирлээ. Хоёр ширүүн гол хар эрчээрээ явж, нэгэн хавцалд уулздаг аж. Зохиолч С. Эрдэнэ үүнийг “Цагаан устай Чулуут, хар устай Суман, хадан цээжтэй хатуу газрыг хага цохин нийлжээ. Нийлэх гэж тэмүүлэн тэмүүлсээр үүрд салшгүй нийлжээ. Чулуут, Суман хоёр эвлэрэн нийлэх гэж үзэлцсэн нь үнэхээр залуу хар эрэн барс, цагаан арслан хоёр уулнаас үсрэн бууж ноцолдон байх мэт” гэж уран сайхан дүрээр буулган хэлж байлаа...

Долгорын Нямаа

Алхам 1: Эхийн сэдэв, гол санаа, агуулгын талаарх мэдлэг ойлголтоо сэргээн санаж, цэгийн оронд тохирохыг нөхөөрэй.

А. Зохиогчоос уул эхийн санааг гаргах гэж сэдсэн /сэдэл/ санааг _____ гэнэ. Өөрөөр хэлбэл тухайн өгүүлэгдэж буй юмнаас үүдэлтэй санаа нь гэж ойлгож болох юм.

Б. Зохиолын сэдвийг гол үйл явдлаар дүрсэлж дүгнэлт гаргахыг _____ гэнэ. Өөрөөр хэлбэл агуулгаар дамжуулан илэрхийлж буй санаа юм.

В. Эхэд өгүүлэгдэж буй зүйлс бүхэлдээ _____ -ыг бүрдүүлнэ

Алхам 2. Эхийн агуулгыг цогцолбороор зааглан бичнэ үү.

Эхэд: _____

гэсэн _____ цогцолбор байна.

Алхам 3. Цогцолборын агуулгыг зөв харгалзуулаарай.

1. Нэгэн сайхан зун зохиолчид аян замд гарав.	A. 2-р цогцолбор
2. Хоргын тогоог үзэхэд төрсөн мэдрэмж	B. 3-р цогцолбор
3. Хоргын тогоог үзэхэд төрсөн сэтгэгдэл	C. 1-р цогцолбор
4. Хорго, Тариатаас буцах замд...	D. 4-р цогцолбор

Хариулт бичих хэсэг: _____

Алхам 4. Эхийн агуулгын бүрдэл хэсгийг зөв тодорхойлж бичихдээ зохиогч хэрхэн төлөвлөсөн байж болохыг таамаглан бичээрэй. Үлгэрлэвэл: 4 дэх цогцолбор буюу Хорго Тариатаас буцсан тухай өгүүлж буй хэсгийг бүхэлд нь төгсгөл хэсэг гэж үзвэл зохиогч эхийн гол санааг нэгтгэн дүгнэх замаар тэмдэглэлээ төгсгөсөн байж болох юм.

Эхлэл хэсэгт:

Гол хэсэгт:

Төгсгөл хэсэгт:

Алхам 5. Эхийн сэдвийг зөв тодорхойлоорой.

- A. Байгалийн сайхны тухай
- B. Архангай аймгийн тухай
- C. Чулуут гол, Суман гол 2 нийлж урсдаг тухай
- D. Зохиолчдын аян зам, аяллын тухай

Алхам 7. Эхийн гол санааг хэрхэн тайлбарлавал оновчтой байх бол?

- A. Цаг агаар маш сайхан байсан.
- B. Хоргын тогоог дээрээс нь харахад аймаар.
- C. Байгалийн сайхан нь хүний сэтгэлийг хөдөлгөж, онгодыг хөглөдөг.
- D. Байгалийн үзэсгэлэнт газруудаар аялж зугаалах сайхан байдаг.

Алхам 8. Эхийн сэдэв, гол санаа, товч агуулгыг зөв харгалзуулаарай.

1. Аян зам, байгалийн сайхан нь зохиолч хүнийг уран ярууд хөтөлж, бичих туурвих санааг төрүүлдэг.

A. Эхийн сэдэв

2. Нэгэн зун хэсэг зохиолчид Архангайн Хорго, Тариат, Суман гол, Чулуут голоор аялан явжээ.

B. Эхийн товч агуулга

3. Аян зам, аяллын тухай

C. Эхийн гол санаа

Алхам 9. Дараах хэлцүүдээс эхийн гол санаанд тохирохыг сонгоно уу?

- A. Явсан нохой яс зууна
- B. Юм үзэж нүд тайлах
- B. Суусан газраасаа шороо атгах
- Г. Аавын бийд хүнтэй танилц, агтны бийд газар үз.

Ямар учраас эхийн гол санааг илэрхийлнэ гэж бодов?

Алхам 10. Аян замын тэмдэглэлийн бүтэц, агуулгын уялдаа холбоо, сэдэв, гол санааг ойлгохын тулд хэрхэн задлан шинжилдэг болохыг товч бичнэ үү.

2

Сурагчийн
нэр: _____Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....
Дууссан он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Хичээлийн тухай: Энэ хичээлийг судалснаар уншсан эхэд зохиогч мэдрэмж сэтгэгдлээ хэрхэн илэрхийлсэн, дэвшүүлсэн асуудал нь юу байгааг задлан шинжилж ойлгох болно.

Мэдрэмж гэдэг нь: Харах, сонсох, үнэрлэх, амтлах, хүртэх 5 мэдрэхүйгээр дамжин илрэх онцгой чадвар бөгөөд зарим зүйлд хариу үйлдэл үзүүлэх, түүнийг таних, үнэлэх, ойлгох чадвар юм. Мэдэрч чадсанаар аливаа зүйлийг тусган авч түүнээсээ сэтгэгдэл үүсдэг. Тухайлбал, аливаа зүйлийг хараад, сонсоод "...яасан сайхан юм бэ" "... ээ тун хэцүү харамсалтай" "... мөн ч уярам уянгалаа" гэх зэргээр янз бүрээр мэдэрч хүлээж авдаг.

Сэтгэгдэл нь: Бодож сэтгэгдсэн юм буюу хүн, юм үзэгдлийн талаар төрсөн санаа, мэдрэмжээр дамжин чамд төрсөн бодол юм. Яаж мэдэрч хүлээж авснаас сэтгэгдэл төрнө. Тухайлбал, "... мөн ч уярам уянгалаа " гэж мэдэрсэн бол "энэ уянгалаа аялгуунаас хөгжмийн утас бүрийн дуу хөг нь тансаг сайхан юм аа" гэсэн сэтгэгдэл төрж байна" гэх жишээтэй.

Үзэл бодол: Ямар нэг асуудлын талаарх хувь хүний байр суурь, шийдвэр юм.

Дэвшүүлсэн асуудал: Тухайн зүйлээс үүдэн дэвшүүлж буй санаа, санал гэж ойлгож болно. Баймж утга: Хүний сэтгэлийн өнгө аясыг илэрхийлдэг.

Дасгал 2. Аян замын тэмдэглэлд байгаа зохиогчийн мэдрэмж, сэтгэгдэл, дэвшүүлсэн асуудлыг задлан шинжилж дүгнэх

Эхийг уншиж ойлгоод дасгалыг ажиллаарай.

...Халуун шөнө унтах гэж их бүгчимдлээ. Өглөө цайгаа уугаад азарган тахиа олж ирэхээр шороон замаар нэлээд яваад, архи пивоны шил хөглөрсөн нэгэн газар ирлээ. Ямар их шил байна аа! Түүнийг хараад би гайхлаа, бас харамслаа. Манай зарим газар иймэрхүү дүр зураг харагддагийг саналаа. Монголд байхдаа анзаардаггүй байсан ч гадны оронд ирээд өөрсдийнхөө арчаагүй байдлыг мэдрэх сэтгэл төрдгийг энд ойлголоо. Эд бол архи сархдад дарлуулж буй хүмүүс байна ... Ардын засаглалын үед манайд архи, ундааны шилийг буцаан авч, дахин ашигладаг байсан системийг Европын орнууд хэрэглэж эхэлж байна. Үүнийг аль ч улс оронд хэрэгжүүлбэл хэрэгтэй санагдлаа... /Ж.Золбаяр/

Алхам 1. Аян замын тэмдэглэлээс зохиогчийн мэдрэмжээ илэрхийлсэн үг хэллэгийг ялган бичээрэй.

Алхам 2. Аян замын тэмдэглэл дэх зохиогчийн мэдрэмж, сэтгэгдэл, дүгнэлт, баймж утга бүхий үг, өгүүлбэрийг зөв харгалзуулаарай.

1. Баймж

A. Монголд байхдаа анзаардаггүй байсан ч гадны оронд ирээд өөрсдийнхөө арчаагүй байдлыг мэдрэх сэтгэл төрдгийг энд ойлголоо.

2. Дүгнэлт

B. Эд бол сархдад дарлуулж буй хүмүүс байна.

3. Сэтгэгдэл

C. Ямар их шил байна вэ?

4. Мэдрэмж

D. Түүнийг хараад би гайхлаа, бас харамслаа.

Алхам 3. Зохиогчийн дэвшүүлсэн асуудлыг тодорхойлоорой.

- A. Хог хаягдлыг дахин боловсруулах хэрэгтэй.
- B. Гадны оронд ирээд өөрсдийнхөө арчаагүй байдлыг мэдэрдэг.
- C. Ардын засаглалын үед манайд архи ундааны шилийг буцаан авч ашигладаг байсан.
- D. Манай зарим газар иймэрхүү дүр зураг харагддаг.

Алхам 4. Аян замын тэмдэглэлийн гол онцлог нь зохиогчийн мэдрэмж, сэтгэгдэл, үзэл бодол чөлөөтэй туссан байдаг. Тэгвэл энэ эхэд мэдрэмж, сэтгэгдэл, үзэл бодол хэрхэн туссан талаар дүгнэж хэлнэ (бичнэ) үү.

Алхам 5. Аян замын тэмдэглэл (аяллын тэмдэглэл)-д асуудал дэвшүүлэх нь яагаад чухал болох талаар үзэл бодлоо илэрхийлнэ үү.

3

Сурагчийн
нэр: _____Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....
Дууссан он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Хичээлийн тухай: Энэ хичээлийг судалснаар аян замын аяллын тэмдэглэл (Аяллын тэмдэглэл гэж нэрлэх ч бий.) зохион бичихдээ үйл явдлын орон, цаг, нөхцөл байдлыг дүрсэлж мэдрэмж сэтгэгдлээ оруулан бичиж сурах юм.

Дасгал 3. Дүрслэн бичихдээ орон цаг, нөхцөл байдлыг дүрсэлж, мэдрэмж сэтгэгдлээ илэрхийлэн аяллын тэмдэглэл (аян замын) бичих

Хүн, юм, үзэгдэл, газар орон болон үйл явдлыг нүдэнд харагдтал дүрслэн бичихдээ дараах хэдэн асуултыг өөртөө тавьж түүндээ хариулж бичихийг хичээгээрэй.

1. Дүрслэхээр сонгож авсан зүйлийн хамгийн содон шинж, эсвэл чухал зүйл нь юу байна вэ?
2. Энэ нь чамд ямар мэдрэмж төрүүлж байна вэ?
3. Эдгээрийн тухай сэтгэгдлээ эхэд хэрхэн тусгах вэ?
4. Уншигчид яаж сонирхолтой байдлаар хүргэх вэ?

Алхам 1. Аяллын тэмдэглэл бичихийн өмнө санаагаа цэгцэлж бэлдэхийн тулд дараах асуултад хариулт хайгаарай. Хариултаа ноороглон буулгаж ерөнхий санаагаа гаргаж бичээрэй.

- Аялсан газар, нутаг орон, улс гүрнээс санаанд чинь хамгийн тод бууж байгаа нь аль вэ? Аялсан цаг үе чинь хэзээ байв, ямар онцлогтой байв?
- Хүмүүсийг гайхшруулсан, юм үзэгдэл, үйл явдал юу байв?
- Чамд таатай, таагүй санагдсан үйл явдлууд юу байв?
- Чиний ирээдүйд ямар нэгэн байдлаар нөлөө үзүүлсэн, өөрчилсөн зүйл юу байв?
- Уншигчийг энэ газарт аялсан юм шиг мэдрэмж төрүүлэхээр хэрхэн бичих вэ?

Алхам 2. Аяллынхаа сонин сайхныг, газар орны онцлог, аялсан цаг үеэ, нөхцөл байдлаа дүрслэлээр баяжуулж сонирхолтой болгон сайжруулж бичээрэй.

- Хэзээ?, хаана?, яагаад?, (ямар учраас, юунаас болж) хэн? юуг? яав? гэсэн асуултаар бичих)
- Цогцолборуудыг болон үйл явдал түүний юунаас болж цааш өрнөж байгаа шалтгаануудыг сонирхолтойгоор, логик учир зүйгээр, оновчтой холбох
- Аяллынхаа газар орон, аялсан цаг хугацаа, нөхцөл байдлаа гаргахдаа дүрслэлийг онож сонгон хэрэглэх

Алхам 3. Бичсэн тэмдэглэлдээ засвар хийж, сайжруулан бичээрэй.

- Эхлэл, гол, төгсгөл хэсгүүд болон өгүүлбэр цогцолборын агуулгын уялдаа холбоо зөв болсон уу?
- Сэдэвтээ тохирсон агуулгаа оновчтой гаргаж чадсан уу?
- Сэтгэгдэл мэдрэмжээ оруулан оновчтой үг хэллэгээр гарган бичиж чадсан уу?
- Дүрслэлийг оновчтой сонгон хэрэглэж чадсан уу? (миний бичсэнийг уншсан хүн сэтгэл сэргэх, уярах, баярлах, бахархах, хайрлах болон аялсан газарт очсон юм шиг сэтгэгдэл төрөхөөр болж чадсан уу)
- Зөв бичих дүрмийн хувьд алдаагүй байж чадсан уу

Зарим нэг бүтээлч аргыг хэрэглэснээр чиний бичиж буй тэмдэглэл чинь өвөрмөц сонин содон болно. Тухайлбал, “Бүхнийг ил хэлэхгүй орхих”, “Сонирхолтой харилцан яриа оруулах” гм.

Мэдрэмж, сэтгэгдэл, үнэлэмж, үзэл бодлоо бодит зүйл, баримтад үндэслэн илэрхийлэхийн тулд:

Тухайн үед өөрт чинь юу бодогдож, сэтгэгдэж, мэдрэгдэж байгаагаа сайн анзаарч түүнийгээ бичихдээ ашиглана. Хүүхдүүд заримдаа баримт, бодит байдалтай ямар ч холбоогүй сэтгэгдэл, үзэл бодол, мэдрэмжийг илэрхийлээд байдаг. Тийм алдаа гаргахгүй байхыг хичээгээрэй.

Тэмдэглэлийн гол хэсэг чинь хэдэн ч цогцолбороос бүтэж болох ба энэ нь бичиж буй агүүлгын үялдаа холбооноос шалтгаалж болно.

Бичих бүтэц.

Эхлэл: -----

Эхийн гол хэсэг

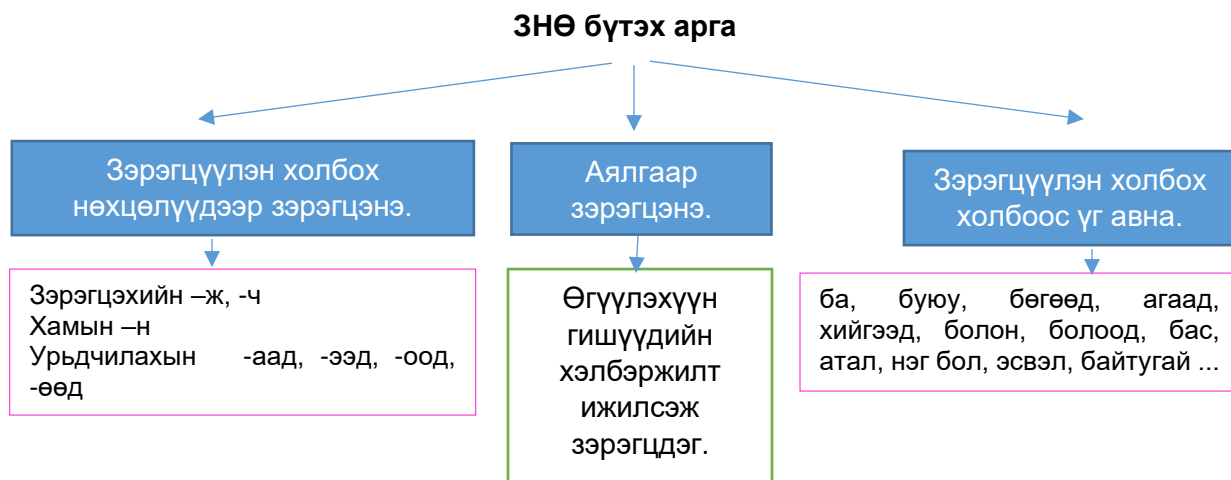
Төгсгөл-----

Сурагчийн нэр: _____

 Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....
 Дүүссэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Хичээлийн тухай: Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэрийн утга, бүтцийг мэдэж эх зохион бичихдээ зөв хэрэглэж сурах юм.

Дасгал 4. Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэрийн утга, бүтэц, үүрэг, хэрэглээ

Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэрийн онцлог:

- ✚ Зэрэгцэх харьцаанд суурилах учир нэг нь нөгөөдөө захирагдахгүй
- ✚ Өгүүлэгдэхүүн нь ямагт нэрлэхийн тийн ялгалд байна.
- ✚ Өгүүлбэрүүдийн байрыг солин хвиргахад утга бүтэц өөрчлөгдөхгүй.

Аян замын тэмдэглэлийг уншаад дасгалыг ажиллаарай.

Даваан дээрээс Отгон тэнгэрийн оргил бадамлан гялалзаж харагдана. Тэнгэрийн отгон хөвгүүн түүний бараа сүрийг аялах замд бишгүй олон харсан ч мөнөөхөн миний хүрэхийг зорин тэмүүлэн тэмүүлсээр өдий хүрсэн ганцхан уул шиг дотно санагднам. Хүнд өөрийн уул гэж байдаг бол төрсөн нутгаас минь алсын алсад орших атал, миний уул чухам энэ Отгонтэнгэр гэлтэй. Амьдралын зорилго гэгч мөнхүү амьдралын өндөр давааны оргил хэмээвээс энэ Отгонтэнгэрийн оргил шиг хүрэхвйеэ бэрх бөгөөд үргэлж даллан дуудаж, ойртохын хэрээр улам өндөр болдог ажээ. Тийм оргил үгүйсэн бол мацахын хэрэг юу билээ.

Хүний замд хөндөлсөх даваа бүхэн өөрийн үүх түүх, үг хэлтэй. Угалзын зоо шиг энэ хөх халзан даваа эртний жингийн замыг мөрлөн өргөж аянчин жүүлчинд Отгон тэнгэрийн оргилыг зориуд харуулах гэсэн шиг. Давааны оройн их овоонд өргөсөн юмс хүн байгаль лугаа учралдан найрсах, эсэргүүцэн тэмцэлдэх ёсыг өгүүлнэ...

/С.Эрдэнийн "АЯН ЗАМЫН БОДОЛ БУЮУ УЯНГЫН ЭРХИ"-ээс хэсэглэн авав/

Алхам 1. Эхэд байгаа “бөгөөд” хэмээх холбох үгийн утга үүргийг зөв тодорхойлоорой.

- A. Үг ба өгүүлбэрийг холбох үүрэгтэй
- B. Угсруулах утгатай, өгүүлбэрийг холбох үүрэгтэй.
- C. Төгс өгүүлбэрүүдийг зэрэгцүүлэн холбох үүрэгтэй.
- D. Өгүүлбэрийг биш үгийг холбох үүрэгтэй, зэрэгцүүлэх утгатай.

Алхам 2. Эхээс зэрэгцүүлэн холбох аргаар холбогдсон өгүүлбэрүүдийг түүн бичээрэй.

Алхам 3. Өгүүлбэрүүдийн төгс бус өгүүлэхүүн гишүүний илрэх байдлыг ажиглан, дүгнэлт гарган зөв харгалзуулаарай.

1. Зовхи нь нимгэн бөгөөд гар хуруу нь цэвэр.	a. Зэрэгцүүлэн холбох нөхцөлөөр холбогдсон
2. Туулайн гүйдэл шиг салхинд Туулын шугуй найгана Уулын согоо шиг хүүхэнд Хайрын сэтгэл дасна....	b. Зэрэгцүүлэн холбох үгээр холбогдсон.
3. Наран дээрээс гэрлээрээ гайхуулан <u>мишээхэд</u> намуун талаас би хүний дууг аялдаг юм.	c. Цагт нэрийн дагаврын араас өгөх оршихын –д нөхцөл авсан
4. Тэр хар хүний цээж нь урагш түрсхийж, судас шөрмөс нь гүрэлзэж, хатангир шилбэ нь шуумаг дороос нь цухуйжээ.	d. Хэлэх аялгаар зэрэгцсэн.

A. 1a, 2d, 3c, 4b

Б. 1b, 2d, 3c, 4a

B. 1b, 2c, 3d, 4a

Алхам 4. “АЯН ЗАМЫН БОДОЛ БУЮУ УЯНГЫН ЭРХИ”- эхээс онцолсон өгүүлбэрийн холбоосыг ажиглан бүтцийг тодорхойлоорой.

- A. Энгийн дэлгэрэнгүй өгүүлбэр
- B. Угсарсан нийлмэл өгүүлбэр
- C. Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэр
- D. Цөм өгүүлбэр

Алхам 5. Дараах энгийн өгүүлбэрүүдийг ЗНӨ болгон бичээрэй.
/Ашиглах хэрэглүүр: -ж, -ч -н, -аад^д агаад, хийгээд, ба/

1. **Салхи сэнгэнэв. Униар будан хүрээлнэ.**

2. **Орчин тойрон нам гүм. Ойрхон аргамжаатай морь хааяа тургина.**

3. **Өвлийн хүйтнийг адуу манаж өнгөрүүлнэ. Зуны халууныг хонь хариулж гэтэлгэнэ. Зовлонтойгоор он жилийг нөхцүүлнэ.”**

Алхам 6. Дараах бодомжуудаас зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэрийн хэв шинжид тохирохыг сонгоорой.

- A. Тодотгон холбох нөхцөлөөр хэлбэрждэг.
- B. Өгүүлбэрийн гишүүдийн байрыг солиход утга нь өөрчлөгдөхгүй.
- C. Өгүүлбэрүүдийн байрыг солиход утга нь алдагдахгүй.
- D. Өгүүлбэрүүд нэг нь нөгөөдөө захирагдана.

Алхам 7. Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэрийн үүргийг тодорхойлно уу?

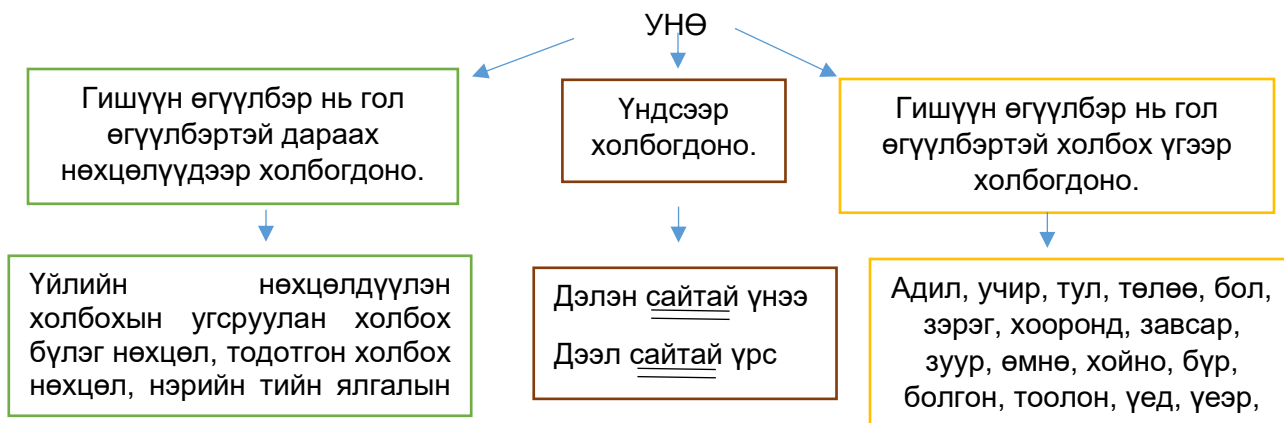
- A. Үйл явдлын шалтгааныг өгүүлэх
- B. Уран сайхнаар дүрслэх
- C. Үйл явдлыг нэгэн цагт зэрэгцүүлэн тоочих
- D. Байгалийг зураглан тоочих

Сурагчийн нэр: _____

Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....
Дууссан он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Хичээлийн тухай: Угсарсан нийлмэл өгүүлбэрийн утга, бүтэц, хэл зүйн шинжийг таньж мэдэх, хэрэглээг ойлгохын тулд дараах дасгал даалгавруудыг ажиллана.

Дасгал 5. УНӨ-ийн утга, бүтэц, үүрэг, хэрэглээ

Угсарсан нийлмэл өгүүлбэрийн онцлог:

- ✚ Дагуул ба цөмийн харьцаанд суурилах учир цөм өгүүлбэр нь дагуул өгүүлбэрээ захирах харьцаанд суурилна. Өөрөөр хэлбэл гол өгүүлбэр нь дэлгэрүүлэгч өгүүлбэрүүдээ захирна.
- ✚ Гишүүн өгүүлбэр нь гол өгүүлбэртээ найрах ба хамжих аргаар угсарч холбогдон, гол өгүүлбэрийг орон, цаг, шалтгаан, зорилго, болзол, шинж чанар, харьяа хамаарлын утгаар нэмэн дэлгэрүүлж, аль нэг гишүүний үүрэг гүйцэтгэнэ.
- ✚ Гишүүн өгүүлбэрийг тодорхойлохдоо өгүүлэхүүн гишүүн нь ямар нөхцөлөөр хувилсан, гол өгүүлбэрийн аль гишүүнд холбогдож, гишүүн өгүүлбэр бүхэлдээ ямар асуултад хариулагдаж байгааг харгалзана. Тухайлбал: байц гишүүн нь үйлийг орон, цаг, зорилго, шалтгааны утгаар дэлгэрүүлдэг бол байц гишүүн өгүүлбэр нь мөн адил гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүн гишүүнийг орон, цаг, зорилго, шалтгааны утгаар дэлгэрүүлж хаана?, хэзээ?, ямар учраас? яахаар? гэх зэрэг асуултанд хариулагдаж байдаг.
- ✚ Учир шалтгааны утгатай нийлмэл өгүүлбэрийг задлан шинжлэх, шалтгааны утгаар нийлмэл өгүүлбэрийн холбон найруулах нь шалтгаан, үр дагаврын холбоо хамаарлыг гаргах, асуудал дэвшүүлэн өөрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх зэрэгт чухал ач холбогдолтой юм.

УНӨ-ийн ГӨ-ийн ойлголтоо сэргээн санахад нь тусалъя:

Гишүүн өгүүлбэр	Өгүүлэхүүний хэлбэржилт
Шууд тусагдахуун ГӨ	Заахын ТЯ
Харьяалахын тодотгол ГӨ	Харьяалахын ТЯ
Шууд бус тусагдахуун ГӨ	ӨОТЯ, ГТЯ, УТЯ, ХамТЯ
Нэрийн хамжсан тодотгол ГӨ	Тодотгон холбох нөхцөлүүд
Үйлийн хамжсан тодотгол ГӨ	Үндсээрээ
Байц ГӨ	Орон цагийн нэр, угсруулан холбох

Алхам 1. *Өгүүлбэрийг хооронд нь угсруулан холбох хэрэглүүрийг зөв тодорхойлоорой.*

- A. Үйлийн цагаар төгсгөх бүлэг нөхцөл, угсруулан холбох үгс
- B. Үйлийн нөхцөлдүүлэн холбох бүх нөхцөл, угсруулан холбох бүлэг үг
- C. Тодотгон холбох нөхцөлүүд, үйлийн нөхцөлдүүлэн холбох бүх нөхцөл
- D. Үйлийн нөхцөлдүүлэн холбохын угсруулан холбох бүлэг нөхцөл, тодотгон холбох нөхцөлүүд, угсруулан холбох үгс
- E. Бүх холбох нөхцөл, холбоос үг

Алхам 2. *Угсруулан холбох аргыг зөв тодорхойлоорой.*

- A. Нэг өгүүлбэрийг нөгөөтэй нь зэрэгцүүлэн холбоно.
- B. Угсруулан холбох нөхцөл болон холбоос үг ашиглан дагуул цөмийн харьцаанд холбоно.
- C. Өгүүлбэрүүдийг нөхцөлөөр холбоно.
- D. Гол ба гишүүн өгүүлбэрийн харьцаанд холбоно.
- E. Холбоос үгээр холбоно.

Алхам 3. *Төгс бус өгүүлэхүүний утга, үүргийг тодорхойлж тайлбарлая*

“Аав ээждээ туслахаар ажил амьдралд суралцахаар алс хөдөөг зорилоо.” гэсэн өгүүлбэрийн онцолсон өгүүлэхүүн дараагийн ямар гишүүнд хэрхэн холбогдсоныг тодорхойлоорой.

- A. “суралцахаар” гэсэн төгс бус өгүүлэхүүн гишүүний шалтгааныг зааж угсарч холбогдсон.
- B. “ажилд амьдралд” гэсэн шууд тусагдахуун гишүүнд зэрэгцэж холбогдсон.
- C. “зорилоо” гэсэн төгс өгүүлэхүүний цагийг заасан байц гишүүн өгүүлбэр болж угсарч холбогдсон.
- D. “зорилоо” гэсэн гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүн гишүүнийг дэлгэрүүлж, зорилгыг заасан байц гишүүн өгүүлбэр болж угсарч холбогдсон.

Алхам 5. *Үйлийн орон, цаг, зорилго, шалтгаан заасан өгүүлэхүүнтэй гишүүн өгүүлбэр нь:*

- A. Үйлийн хамжсан тодотгол гишүүн өгүүлбэр болно.
- B. Байц гишүүн болно.
- C. Шууд бус тусагдахуун гишүүн өгүүлбэр болно.
- D. Байц гишүүн өгүүлбэр болно.
- E. Шууд тусагдахуун гишүүн өгүүлбэр болно.

Алхам 5. *Доорх өгүүлбэрийн бүтцийг зөв тодорхойлоорой.*

Гүү унагалах үеэр эсвэл хээрийн амьтан ширүүн болох үед манайх адуугаа манадаг байлаа.

- A. ЭӨ
- B. ЗНӨ
- C. УНӨ
- D. Бусад

Алхам 6. *“Гүү унагалах үеэр эсвэл хээрийн амьтан ширүүн болох үед манайх адуугаа манадаг байлаа.” гэсэн өгүүлбэрийн онцолсон гишүүн өгүүлбэрийг зөв тодорхойлоорой.*

- A. Гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүн гишүүнийг орны утгаар дэлгэрүүлсэн орны байц ГӨ болно.
- B. Гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүнийг тодотгосон учраас үйлийн хамжсан тодотгол ГӨ болно.
- C. Гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүнийг цагийн утгаар дэлгэрүүлсэн учраас цагийн байц ГӨ.
- D. “манайх” гэдэг үгтэй холбогдож нэрийн хамжсан тодотгол ГӨ болно.

Алхам 7. *“Шар үсанд дэвтсэнээс багахан хэсгийг аваад ир.”- Онцолсон гишүүн өгүүлбэрийг зөв тодорхойлоорой.*

- A. Гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүнтэй холбогдож шалтгааны утга зааж байгаа учир байц гишүүн өгүүлбэр
- B. Өгүүлэхүүн гишүүн нь тодотгон холбох+заахын тийн ялгалаар хэлбэржиж бүхэлдээ юунаас? гэсэн асуултад хариулагдан гол өгүүлбэрийн өгүүлэхүүн гишүүнийг үйлэнд шууд бус өртөх утгаар дэлгэрүүлж байгаа тул шууд бус тусагдахуун ГӨ болно.
- C. “багахан” гэсэн үгтэй холбогдож байгаа тул нэрийн хамжсан тодотгол ГӨ болно.
- D. Угсруулах холбоо байхгүй тул гишүүн өгүүлбэр байхгүй.

Алхам 8. *“ Энэ жил бороо хур арвин байна. Дэнж тэр чигээрээ ногоорон харагдана.” – гэсэн өгүүлбэрүүдийг аль холбоосоор холбон найруулбал шалтгааны утгатай байц ГӨ-тэй УНӨ бүтэх вэ?*

- A. бөгөөд B. учраас C. тулд D. төлөө E. хойно

Алхам 9. *“Токиогийн их сургуульд суралцана. Маргаашийн онгоцоор ниснэ.”- өгүүлбэрүүдийг тохирох бүтээврээр холбож зорилгын утга бүхий байц ГӨ-тэй УНӨ бүтээгээрэй.*

- A. –ны дараа B. –магц C. –хлаар D. –х+ аар (ҮТЯ)

Алхам 10 *” Хичээлээ сайн уншаагүйгээс шалгалтандаа тааруу дүн авлаа.” Онцолсон бүтээврийг ойролцоо утгатай холбоос үгээр солин найруулаарай.*

- A. учраас B. буюу C. үед D. тулд E. маргааш

Алхам 11. *Дараах бодомжуудаас угсарсан нийлмэл өгүүлбэрийн хэв шинжид тохирохыг сонгоорой.*

- A. Зэрэгцүүлэх нөхцөлөөр хэлбэрждэг.
- B. Нэг өгүүлбэр нь нөгөөдөө захирагдаж, дагуул ба цөмийн харьцаанд суурилдаг.
- C. Өгүүлбэрийн гишүүдийн байрыг солиход утга нь өөрчлөгдөхгүй.
- D. Өгүүлбэрүүдийн байрыг солиход утга нь алдагдахгүй
- E. Өгүүлбэрүүд нэг нь нөгөөдөө захирагдахгүй.

Алхам 12 *Үйлийг шалтгааны утгаар дэлгэрүүлсэн /нэг үйл нь нөгөөгийнхөө урган гарах шалтгаан болсон/ өгүүлбэр зохион бичээрэй.*

Алхам 13 *Аян замын тэмдэглэл бичихэд дараах өгүүлбэрүүдээс аль илүү их хэрэглэгдэх бол?*

- A. Шалтгааны утгатай байц ГӨ-тэй УНӨ
- B. Орны утгатай байц ГӨ-тэй УНӨ
- C. Зорилгын утгатай байц ГӨ-тэй УНӨ
- D. Цагийн утгатай байц ГӨ-тэй УНӨ

Сурагчийн нэр: _____

Хичээлийн тухай: Энэ хичээлээр эрдэм шинжилгээний хялбаршуулсан эхийн бүтэц агуулгын уялдаа холбоо, зохиогчийн ашигласан баримт, нотолгоо, дүгнэлтэд дүн шинжилгээ хийж, үгийн сангаас сонгон хэрэглэсэн зорилгыг тодруулан тайлбарлаж сурахын түлд даалгавруудыг гүйцэтгэнэ.

Дасгал 6. Шинжлэх ухааны хялбаршуулсан эхийг уншиж ойлгох

Эрдэм шинжилгээний хялбаршуулсан эх гэдэг нь: Ямар нэгэн шинжлэх ухааны ухагдахууныг бүхий л хүн ойлгохоор энгийн аргаар тайлбарласан байдаг онцлогтой. Өөрөөр хэлбэл тухайн ухагдахуун, бодомж, томъёоллыг энгийн бодит жишээ болгон хэн хүний хялбар ухаарах зүйлтэй адилтган найруулдаг байна. Найруулгын энэ төрөлд шинжлэх ухааны ойлголтуудыг энгийн хялбар аргаар тайлбарласан сурах бичиг, ном товхимол, өгүүлэл, лекц зэрэг орно. Шинжлэх ухааны эхийн гол үүрэг нь дэвшүүлсэн таамаглалынхаа үнэнийг батлахад орших бөгөөд мэдээлэх, нөлөөлөх зорилготой байдаг. Иймээс учир шалтгааны нарийн дараалалтай, тодорхой, оновчтой, баталгаа нотолгоо сайтай байж гэмээн зорилгоо биелүүлдэг байна.

Учир шалтгааны дараалал: Бичиж буй зүйл нарийн дэс дараалалтай байж, хоорондоо утгын нягт уялдаатай байна. Өөрөөр хэлбэл, ухагдахуун нь тодорхой, үндэслэл сайтай байх зарчимд суурилна гэсэн үг юм.

Тодорхой байх: Нийт уншигчдад маш ойлгомжтой, хялбах, энгийн байдлаар бичиж найруулах шаардлагатай.

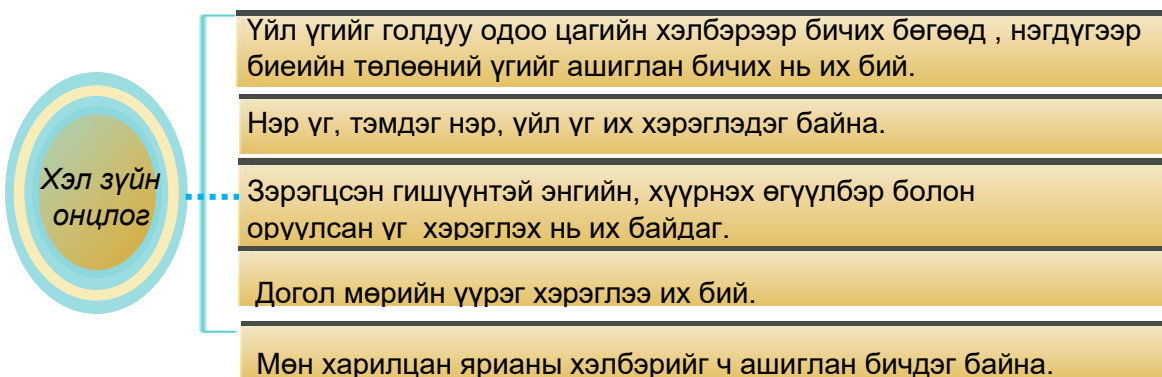
Оновчтой байх: Илэрхийлэх гэсэн санаагаа цөөн үгээр онож өгүүлэх юм.

Мэргэжлийн үг хэллэг нь: Тодорхой нэг мэргэжлийн хүмүүсийн дунд ойлгогдох зонхилон нэр томъёоны чанартай үг хэллэг байна.

Нэр томъёо: Үгийн сангийн нэлээд боловсорсон хэсэг бөгөөд соёл урлаг, улс төр, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техникийн салбарт тогтмол хэрэглэх ухагдахуун илтгэсэн, тухайн салбартаа ганц утгыг илтгэх, зориуд зохион боловсруулсан нэрийтгэл үгийг хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, тодорхой салбарын ухагдахууныг тэмдэглэдэг, мэргэжлийн хүрээнд тусгайлан тогтоосон үгс. Жишээлбэл: Монгол хэлний нэр томъёонд: өгүүлбэр, цэг, үг, авиа, үсэг, эх, цогцолбор гэх мэт орно. Нэр томъёо энгийн үг хоёр хэлбэрийн хувьд адил боловч гүйцэтгэх үүрэг хэрэглээгээрээ ялгаатай байдаг. Тодорхой шинжлэх ухааны утга агуулга илэрхийлж байвал нэр томъёоны үүрэгтэй болж, энэ үүрэг нь алдагдвал энгийн үг болох нь бий. Жишээ нь: “Би ууланд явлаа” гэсэн өгүүлбэрт “уул” гэдэг үг нь жирийн утгаар орсон бол харин газарзүйн шинжлэх ухаанд “уул” гэсэн үгийг ашиглавал тэр нь нэр томъёоны үүргээр хэрэглэгдэнэ.

Үүнээс гадна эрдэм шинжилгээний хялбаршуулсан эх нь тодотгол, тайлбар, жишээ ихтэй байдаг аж.

Эхийг уншиж ойлгоод, дасгалыг ажиллаарай.

Дэлхий хэмээх энэ агуу том бөмбөрцөг мөхөл рүүгээ цаг минутаар урагшилж байна. Эрдэмтэн судлаачид ийм дүгнэлтэд хүрч, өдөр тутмын аар саархан зүйлийн араас хөөцөлдөн хоногийн бор хоолоо бодон амьдарч буй хүмүүсээс илүүтэй санаа зовних болов. Манай гараг түүхэндээ бишгүй олон осол гамшигтай учирч, амьтан бүхэн устан үгүйрч байлаа. Дэлхийн сүйрлийн тухай домог үлгэрүүд олон зууныг дамжин өртөөлсөөр бидэнд өвлөгдөн үлджээ. Ялангуяа хамгийн аймшигт сүйрлийн үеэр устсан дөрөв дэх соёл иргэншлийн талаар маш олон баримт нотолгоо ар араасаа хөврөн гарсаар л байна. Атлантид гүрний мөхөл бол тэдгээр соёл иргэншилт нийгмийн тод жишээ юм. Эрдэмтэд дэлхийг сүйрүүлэх долоон шалтгааныг нэрлэж байна.

Соронзон туйл өөрчлөгдвөл...

Өнгөрсөн зургаан тэрбум жилийн хугацаанд дэлхийн соронзон туйл байрлалаа хэдэн зуун удаа өөрчилснөөс болж уур амьсгал нь огцом хувирч байжээ. Тухайлбал: 12 мянган жилийн өмнө дэлхий мөсөнд хучигдан үй олон амьтад үхэж үрэгджээ. Үүнийг геофизикчид туйлын байрлал өөрчлөгдсөнтэй холбон тайлбарладаг.

Тэд туйлын “суудал”-аа өөрчилсөн газраас 2000 км орчим яваад буцаж ирэхдээ энэхүү дүгнэлтийг гаргасан байна. Соронзон туйл эдүгээ өөрчлөгдөх замдаа аль эрт шуудран орчихоод байгаа аж. Америкийн цэрэг, техникийн их сургуулийн тооцоолсноор, дэлхийн хойд соронзон туйл өнгөрсөн арван жилийн хугацаанд хэдэн зуун метрээр өөрчлөгджээ. Магадгүй хамгийн сүүлийн, хамгийн томоохон “нүүдэл” энэ зууны төгсгөлд болж мэдэхээр байна.

“Тэр үед хүн төрөлхтөн болоод ан амьтан, хөвч ой, ургамал ногооны дийлэнх хэсэг нь устана” хэмээн Шмидтийн нэрэмжит дэлхийн физик судлалын төвийн орлогч захирал Алексей Диденко ярьжээ.

Гэхдээ түүний үгээр бол туйлын энэхүү өөрчлөлтийн улмаас соронзон талбайн хэмжээ багасан, дэлхийн гадаргуу нарны хэт цацрагийн хорт нөлөөнөөс хамгаалагдах талтай гэнэ.

Г. Идэрхангай “Дэлхийн төгсгөлийн 7 шалтгаан” өгүүллээс хэсэглэж авав.

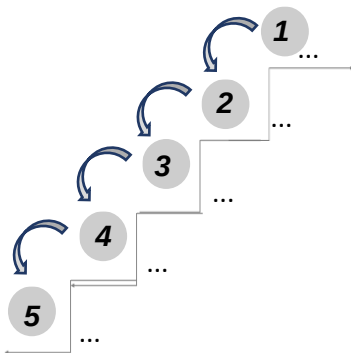
Алхам 1 Эхийг уншаад агуулгыг хэдэн хэсэгт яаж хувааж болох вэ?

- A. Тайлбар ба жишээ гэсэн хоёр хэсэгт
- B. Бүхэл ба хэсэг гэсэн хоёр хэсэгт
- C. Мөн чанар ба дүгнэлт гэсэн хоёр хэсэгт
- D. Ерөнхий ба тодорхой гэсэн хоёр хэсэгт
- E. Тайлбар ба тодорхойлолт гэсэн хоёр хэсэгт

Алхам 2 “Дэлхий хэмээх энэ агуу том бөмбөрцөг мөхөл рүүгээ цаг минутаар урагшилж байна” гэсэн санаагаа ямар баримтуудаар баталсныг олоорой /Хэдэн ч баримт сонгож болно, зөв хариултаа өмнө нь гэж тэмдэглээрэй/

	A. Үүнийг геофизикчид туйлын байрлал өөрчлөгдсөнтэй холбон тайлбарладаг.
	B. Дэлхийн хойд соронзон туйл өнгөрсөн арван жилийн хугацаанд хэдэн зуун метрээр өөрчлөгджээ.
	C. Эрдэмтэд дэлхийг сүйрүүлэх долоон шалтгааныг нэрлэж байна.
	D. Тэр үед хүн төрөлхтөн болоод ан амьтан, хөвч ой, ургамал ногооны дийлэнх хэсэг нь устана” хэмээн Алексей Диденко ярьжээ.
	E. Магадгүй хамгийн сүүлийн, хамгийн томоохон “нүүдэл” энэ зууны төгсгөлд болж мэдэхээр байна.
	F. 12 мянган жилийн өмнө дэлхий мөсөнд хучигдан үй олон амьтад үхэж үрэгджээ.
	G. Дэлхийн гадаргуу нарны хэт цацрагийн хорт нөлөөнөөс хамгаалагдах талтай

Алхам 3. а. Өгүүлбэрүүдийг учир шалтгааны зөв дараалалд оруулж байрлуулаарай.

- A. Дэлхийн соронзон туйл байрлалаа хэдэн зуун удаа өөрчилснөөс болж уур амьсгал нь огцом хувирч байжээ.
- B. Соронзон туйл эдүгээ өөрчлөгдөх замдаа аль эрт шуудран орчихоод байгаа аж.
- C. Эрдэмтэн судлаачид санаа зовних болов.
- D. Энэ агуу том бөмбөрцөг мөхөл рүүгээ цаг минутаар урагшилж байна.
- E. Ялангуяа хамгийн аймшигт сүйрлийн үеэр устсан дөрөв дэх соёл иргэншлийн талаар маш олон баримт нотолгоо ар араасаа хөврөн гарсаар л байна. 1d 2c 3e 4a 5b

б. Юунд үндэслэж дараалалд оруулснаа тайлбарлан бичээрэй.

Алхам 4 Эхэд орсон нийлмэл үгсийн дарааллыг ажиглаад, цэгийн оронд тохирохыг нь олоорой.

Аар саархан, соронзон туйл, осол гамшиг, дэлхийн гадаргуу, ан амьтан, ...

- A. соронзон талбай B. баримт нотолгоо C. санаа зовних
- D. буцаж ирэх E. хүн төрөлхтөн

Алхам 5 Дээрх 4-р даалгаварт байгаа дараалалд ямар үг хэллэг нөхөж бичсэн бэ? Үүнээс эхэд хэрэглэсэн үг хэллэгийн онцлогийг дүгнээрэй.

Алхам 6 Эхэд ашигласан нэр томъёоны үг нь аль вэ?

- A. соёл иргэншил B. цэргийн сургууль C. физик судлал
- D. хорт нөлөө E. дэлхийн сүйрэл

Алхам 7 Эдгээрээс эхэд ороогүй нь аль вэ? /1-ээс дээш хариу сонгоно. Эхэд орсныг нь “+” гэж, ороогүйг өмнө нь “х” гэж өмнө нь тэмдэглээрэй/

	мэргэжлийн үг хэллэг		баримт
	нэр томъёо		тайлбар
	мэдрэмж сэтгэгдэл		дүгнэлт
	нийлмэл үг		үзэл бодол
	уран дүрслэл		тодорхойлолт

7

Эхэлсэн он.....сар.....өдөр.....цаг.....
Дууссан он.....сар.....өдөр.....цаг.....

Сурагчийн нэр:

Бүлэг сэдвийн агуулгын хүрээнд сурсан мэдсэнээ сориорой.

1. Аялсан газрынхаа нөхцөл байдлыг төсөөлөн бодож аян замын тэмдэглэл бичээрэй. Ингэхдээ:

- Эхийн бүтцээ төлөвлөөрэй.
- Эхийн агуулгаа дараах шалгуурыг хангасан эсэхэд анхаараарай.
- Ноороглож дуусаад, найруулга болон зөв бичгийн дүрмийн алдаагаа хянаж засаад сийрүүлэн бичээрэй. Үгийн тоо /90-120 орчим/

Шалгуур:	
1	Хэзээ?, хаана?, яагаад?, /ямар учраас?, юунаас болж?/ хэн?, юуг?, яав?
2	Үйл явдлын орон, цаг, нөхцөл байдлыг тодорхой дүрслэх
3	Үйл явдлын орон, цаг, нөхцөл байдлыг үзүүлэхдээ дүрслэлийг оновчтой ашиглах
4	Учир зүйн дарааллаар зөв, сонирхолтой холбох
5	Гайхалтай, дурсамжтай зүйл байсан бол бичих
6	Мэдрэмж сэтгэгдлээ тодорхой дүрслэн илэрхийлэх
7	Асуудал дэвшүүлэн үзэл бодлоо илэрхийлэх

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

2. Өгүүлбэрийн бүтцийг тодорхойлоорой.

“Анимаагийн гунигаар өвс бүхэн шаргалтаж, гол ус зайрмагтан, тунгалаг сэтгэлийн нулимс адил жирэлзэн урсаж, нимгэн мөсөн доогуур мэлмэрнэ..”

- A. Хэлэх аялгаар зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэр
B. Угсарсан нийлмэл өгүүлбэр

- С. Энгийн өгүүлбэр
D. Зэрэгцүүлэн холбох нөхцөлөөр холбогдсон ЗНӨ
3. **Өгүүлбэрт онцолсон бүтээврийг солин найруулахад тохирохыг сонгоорой.**
Анимаагийн гунигаар өвс бүхэн шаргалтаж, гол ус зайрмагтанд, тунгалаг сэтгэлийн нулимс адил жирэлзэн урсаж, нимгэн мөсөн доогуур мэлмэрнэ.
- A. –ж, B. –на C. –маар D. –сан
4. **“агаад, хийгээд, буюу, бөгөөд” зэрэг бүтээврүүдийн утга, үүргийг тайлбарлаарай.**
- A. Угсруулан холбох
B. Зэрэгцүүлэн холбох
C. Шалтгааны утгаар холбох
D. Цагийн утгаар холбох
5. **“Хөөрхий Анимааг санаа алдахад Гурван маралын зүг сэв сэв салхилна.”- гэсэн өгүүлбэрийн бүтцийг тодорхойлоорой.**
- A. Цагийн байц ГӨ-тэй УНӨ
B. Орны байц ГӨ-тэй УНӨ
C. Шууд бус тусагдахуун ГӨ-тэй УНӨ
D. Зэрэгцсэн нийлмэл өгүүлбэр
6. **“Сувд шиг гялталзсан өнгөтэй хавчаар бэлэглэжээ.”-Өгүүлбэрийн ГиӨ-ийн үүргийг тайлбарлаарай.**
- A. Энгийн өгүүлбэр учраас ГӨ байхгүй.
B. “өнгөтэй” гэсэн тэмдэг нэрийг дэлгэрүүлэх үүрэгтэй
C. “бэлэглэжээ” гэсэн үгийг дүр байдлын утгаар дэлгэрүүлэх үүрэгтэй.
D. “Сувд шиг” гэдэг үгийг тодруулах үүрэгтэй.
7. **“Сувд шиг гялталзсан өнгөтэй хавчаар бэлэглэжээ.”-Өгүүлбэрийн ГиӨ-ийг зөв тодорхойлоорой.**
- A. шууд бус тусагдахуун гишүүн өгүүлбэр
B. нэрийн хамжсан тодотгол гишүүн өгүүлбэр
C. байц гишүүн өгүүлбэр
D. “Сувд шиг” гэдэг үгийг тодруулах үүрэгтэй тул ГӨ болохгүй.
8. **“Хөөрхий Анимааг санаа алдахадд Гурван маралын зүг сэв сэв салхилна.”- Өгүүлбэрийн онцолсон бүтээврийг солин найруулахад тохирох холбоос үгийг сонгоорой.**
- A. тул B. учраас C. үеэр D. буюу
9. **Шинжлэх ухааны хялбаршуулсан эхийн онцлогт тохирох хариултуудыг сонгоорой.**
- A. Уран дүрслэл хааяа хэрэглэдэг.
B. Уран дүрслэл хэрэглэдэггүй.
C. Үгийг шилжсэн утгаар сонгож болдог
D. Үгийг шилжсэн утгаар нь сонгож болдоггүй.
E. Хүснэгт, заавар, эшлэл, зүүлт ашигладаггүй.
F. Хүснэгт, заавар, эшлэл зүүлт ашигладаг.

10. Шинжлэх ухааны хялбаршуулсан эх нь найруулгын ямар төрөлд хамаарах вэ?

- A. Сонин нийтлэлийн найруулга
- B. Эрдэм шинжилгээний найруулга
- C. Уран зохиолын найруулга
- D. Албан бичгийн найруулга

11. Цэгийн оронд тохирох нь аль вэ?

Тодорхой нэг мэргэжлийн хүмүүсийн дунд ойлгогдох зонхилон нэр томьёоны чанартай үг хэллэгийг гэнэ

- A. нэр томьёо
- B. мэргэжлийн үг хэллэг
- C. гадаад үг
- D. нийлмэл үг

12. Дараах үгсийн зөв харгалзуулаарай.

A	мэргэжлийн үг хэллэг	1	хувилгаан үүл
B	нэр томьёо	2	соронзон туйл
C	гадаад үг	3	үхэр хулгана
D	нийлмэл үг	4	хэл шинжлэл
E	уран дүрслэл	5	техник технологи

13. Эрдэм шинжилгээний эхэд дараах үгийн аймгаас алиныг нь хэрэглэх вэ?

- A. Жинхэнэ нэр, тэмдэг нэр, үйл үг голлон хэрэглэнэ
- B. Дүрслэх, дуурайх үг ихэвчлэн хэрэглэнэ.
- C. Орон цагийн нэр, төлөөний үг голлон хэрэглэнэ.
- D. Зөвхөн үйл үгийг голлон хэрэглэнэ.

14. Дараах хэсгийг уншаад аль нь болохыг сонгоорой.

“Тэр үед хүн төрөлхтөн болоод ан амьтан, хөвч ой, ургамал ногооны дийлэнх хэсэг нь устана” хэмээн Шмидтийн нэрэмжит дэлхийн физик судлалийн төвийн орлогч захирал Алексей Диденко ярьжээ

- A. дүгнэлт
- B. мэдрэмж
- C. баримт
- D. үзэл бодол

15. Цэгийн оронд тохирох үгийг олоорой.

Эрдэм шинжилгээний хялбаршуулсан эх нь, тодорхой, оновчтой, баталгаа нотолгоо сайтай байна.

- A. Мэргэжлийн үг бараг хэрэглээгүй
- B. Уран дүрслэлийг жишээ ихтэй
- C. Зохиогчийн мэдрэмж сэтгэгдэлтэй
- D. Учир шалтгааны дараалалтай